

فهم فساد از دیدگاه جوانان، مورد مطالعه: استان اردبیل

ربابه اصلانی

دانشجوی دکتری رشته جامعه‌شناسی بررسی مسائل اجتماعی ایران، واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی،

اردبیل، ایران

صمد رسول زاده اقدم^۱

عضو هیات علمی گروه مطالعات خانواده و زنان، دانشگاه شهید مدنی تبریز، آذربایجان شرقی، ایران

مهرداد محمدیان

استادیار گروه جامعه‌شناسی بررسی مسائل اجتماعی ایران، واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل،

ایران

چکیده

ادراک از فساد به معنی تصور و نگرش افراد جامعه به وضعیت فساد و مصادیق آن است. مفهوم فساد مانند بقیه مفاهیم اجتماعی تاریخمند و مشروط بوده و در گذر زمان و در بین بافت‌های گفتگویی بصورت‌های مختلف تعریف و برداشت می‌شود. از آنجا که گفتار، سازنده واقعیت است با نحوه گفتار و نوشتار مردم می‌توان به واقعیت‌های اجتماعی معنا بخشید و افق نگاه افراد را نسبت به پدیده‌های اجتماعی از جمله فساد کشف نمود. این پژوهش باهدف شناخت عمیق فساد ادراک شده در فهم جوانان استان اردبیل با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام شده است. روش نمونه‌گیری، هدفمند است که مصاحبه نیمه ساختار یافته با ۱۲ نفر از جوانان استان اردبیل تا اشباع نظری ادامه یافت، نیز شیوه تحلیل داده‌ها با ورود داده‌های متنی به نرم افزار MAXQDA در سه مرحله ۱- تجزیه و توصیف متن، ۲- تشریح و تفسیر متن، ۳- ادغام و یکپارچه کردن مجدد متن انجام شد. نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد؛ جوانان استان اردبیل مضمون فساد ادراک شده را با سه مقوله ۱- شناختی، ۲- احساسی، ۳- رفتاری تعریف می‌کنند. از دیدگاه جوانان، داوری و قضاوت مثبت افراد نسبت به روند و مبارزه با شیوع فساد موجب بسط اعتماد و عدالت اجتماعی می‌شود و نگرش منفی نسبت به آن به تنزل سرمایه اجتماعی منجر می‌شود.

واژه‌های کلیدی: "فساد ادراک شده"، "جوانان"، "اعتماد اجتماعی"، "تبعیض".

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۹

مقدمه

فساد از معضلات دیرینه جوامع بشری است که سابقه‌ای به درازای تاریخ بشر دارد. (رفیع پور، ۱۳۸۶) که حدود نیم قرن است که به دغدغه جهانی تبدیل شده است. نتایج نظرسنجی بانک جهانی و شفافیت بین‌الملل نشان می‌دهد در اغلب کشورها و از جمله ایران، نه تنها هزینه‌های فساد پایین نیامده است، بلکه این پدیده به قوت خود باقی است و به نظر می‌رسد به مرور در حال افزایش است، بطوری که میانگین شاخص فساد (CPI) در بین سالهای ۲۰۱۷-۲۰۱۲ برای ایران (۲۶ درصد) محاسبه شده است. این ارقام نشان می‌دهد ایران از جمله کشورهای جهان و منطقه خاورمیانه است که وضعیت مطلوبی در رتبه بندی مبارزه و پیشگیری از فساد ندارد (سایت شفافیت بین‌الملل). فساد به دلیل نقشی که در برهم زدن نظم اخلاقی و زایل کردن مشروعیت حکومت‌ها و کاهش اعتماد اجتماعی دارد، در کانون توجه دولتها و محققان قرار گرفته است. بدین ترتیب کنشگران اجتماعی با درک از فساد حاکم بر نظام سیاسی و نهاد های اجتماعی از میزان اعتمادشان کاسته شده و سبب بیشتر شدن تقاضای های غیرقانونی از نظام فاسد را خواهند داشت. بطوریکه صندوق بین‌المللی پول «فساد» را سوءاستفاده از مقام دولتی یا اعتماد، برای کسب منافع خصوصی تعریف می‌کند (IMF, 2005).

مطالعات تجربی مختلف، ضمن تأیید بین‌الذهانی بودن پدیده فساد، پایین بودن سطح اعتماد به قوانین، مشروعیت نهادها و ضعف دولت در مبارزه با تبعیض، کاهش اعتماد، سرخوردگی و انزجار از عناصر هویتی جامعه را در پی دارد (موریس و کلسنر، ۲۰۱۰). پژوهشگرانی مانند هیدن هیمر (۲۰۰۲: ۵۳)، جنوکسن (۲۰۰۴: ۵۷) و ... براین نظرند که تأثیرات ویرانگر ادراک فساد توسط مردم یک جامعه، حتی از خود مقوله فساد بیشتر است، زیرا باعث تولید فضای بی‌اعتمادی، بدگمانی، و پیش‌بینی ناپذیری در اقتصاد و جامعه خواهد شد و به پایین آمدن حجم سرمایه‌گذاری‌ها، رکود اقتصادی، شکل‌گیری اقتصاد سیاه و زیرزمینی، افول اعتماد

اجتماعی، کاهش همبستگی و انسجام اجتماعی، افت اعتماد به نظام قانونی و حقوقی و بطور کلی، افول مؤلفه های سرمایه اجتماعی خواهد شد (لافرر و موریس، ۲۰۰۴: ۲۰۱). در ایران، در زمینه فساد ادراک شده به طور خاص تحقیقاتی صورت نگرفته است و بیشتر تحقیقات در این زمینه به بعد حقوقی و کیفری مسئله مربوط بوده اند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵) علاوه بر این تحقیقاتی که انجام شده پیمایشی و در قالب نظرسنجی بوده و به عمق مسئله ادراک فساد توجه جامع و دقیقی صورت نگرفته است؛ بطوریکه در تعریف ادراک فساد و سنجش آن به نگرش سنجی و پرسش در قالب پیمایش و تحلیل صرفاً کمی اکتفا شده است. رفیع پور (۱۳۸۶) در تعریف و سنجش ادراک فساد معتقد است، ادراک فساد « نگرش مردم درباره وضعیت فساد در ابعاد مختلف آن در سطح جامعه» است؛ بدین صورت که از افراد عادی یک شهر پرسیده می شود که « آیا در نظر آنها در کشورشان فساد وجود دارد؟ در کدام بخش؟ بین چه کسانی؟ و چند درصد؟» (رفیع پور، ۱۳۸۶: ۵۱). همچنین این پژوهش ها به فساد، به مثابه واقعیتی عینی و بدون در نظر گرفتن شرایط فرهنگی و پندارهای ذهنی نسبت به این پدیده در بین افراد و جوامع پرداخته اند. براون و کلارک (۲۰۰۷) اهمیت بافت را در تبیین فساد مورد تأکید قرار می دهند و بیان می کنند که نبود تحلیل بافت محور در بیشتر پژوهش های تجربی از کارایی و ابتکارات ضد فساد کاسته است در حالیکه پیامدهای هر چیزی همواره به موقعیت خاصی بستگی دارد (دوگراف و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۳۴).

بنابراین در این پژوهش آنچه اهمیت داشته « فساد ادراک شده به مثابه پدیده ای مشروط به زمان و مکان» است نه بررسی میزان اشاعه آن در سطح جامعه؛ به عبارتی هدف توضیح و توزیع فساد و انواع آن در سطح جامعه نیست، بلکه رویکرد خاص گرایانه به موضوع فساد خواهیم داشت. از نظر فلک و کوزمیکس، مفهوم فساد از زمانی به زمانی دیگر و از مکانی به مکانی دیگر تغییر می کند (فلک و کوزمیکس، ۱۹۸۵: ۲). علاوه اهمیت دیگر این پژوهش، انتخاب جوانان به عنوان جامعه آماری از این باب که جوانی نه صرفاً پدیده ای

جمعیت‌شناختی، بلکه بیشتر پدیده اجتماعی است که دوران پویایی زندگی هر انسان و سرمایه عمده جوامع، به مثابه نیروی انسانی فعال است. براساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، (۲۵/۸۲ درصد) جمعیت استان اردبیل در سن جوانی هستند که در صورت درگیر شدن با مسئله فساد، جامعه با هزینه گزافی روبرو خواهد شد چراکه پیش شرط توسعه پایدار، اعتماد آحاد جامعه بویژه جوانان است به عبارتی اعتماد عامل مشارکت و عنصر تعیین‌کننده همه برنامه‌های توسعه است. همچنین براساس دیدگاه گیدنز، مختصات زندگی نسل‌ها، شرایط اجتماعی متفاوتی را بوجود می‌آورد که شیوه زندگی، اعتماد، رابطه ناب، خصوصی سازی شور و شوق را متمایز می‌سازد (گیدنز، ۱۳۸۷: ۱۱). بوردیو نیز تفاوت در ساختمان ذهنی افراد را عامل تمایز در تفسیر و کنش‌های آنها می‌داند (ریترز، ۱۳۹۲: ۳۱۶). لذا این پژوهش بر آن است؛ پدیده فساد ادراک شده را، بدلیل تمایز در چشم‌اندازها و «ساختمان ذهنی» افراد، از دیدگاه جوانان مطالعه نماید تا علاوه بر عبور از نگاه پوزتویستی و دخالت محقق در تعاریف مفاهیم و ارتباط مقوله‌ها و متغیرهای پژوهش، تحلیلی عمیق از فساد ادراک شده انجام دهد.

در فساد چیزی می‌شکند یا نقض می‌شود کرسول، (۱۳۸۶: ۲۷). که منظور از شکسته شدن در اینجا شکسته شدن، قانون، عرف، اخلاق، و در اغلب موارد مقررات دولتی است (حبیبی، ۱۳۷۵: ۳۰). غالباً در نتیجه فساد چیزی نقض می‌شود، این چیز ممکن است یک اصل، رویه یا شیوه اخلاقی یا قانونی، یا مقررات اداری باشد. لغت نامه آکسفورد نیز سه معنا را برای فساد ذکر کرده است: ۱- فساد فیزیکی که دلالت بر تخریب یا ضایع شدن چیزی دارد؛ ۲- فساد اخلاقی که اشاره به افول و نزول اخلاقی دارد؛ ۳- انحراف هر چیزی از حالت ناب و اصلی‌اش (جنوآکس، ۲۰۰۴: ۱۳). اگرچه تعاریف مختلف زیادی از فساد ارائه شده است، اما وجه مشترک تمام این تعاریف آن است که در محیط فاسد، حقوق اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شهروندان نادیده گرفته می‌شود یا حق مسلم فرد یا گروهی به آسانی پایمال، یا به ناحق به دیگری یا دیگران واگذار می‌گردد (فرج‌پور، ۱۳۸۳: ۹).

فصل مشترک مباحث مربوط به فساد در بین صاحب نظران این است که فساد در خلال وظایف قانونی و در بین کارگزاران بخش دولتی صورت می گیرد و صاحب منصبان در قبال اعمال غیر قانونی از پاداش بهره مند می شوند. مطالعات مربوط به جنبه ها و سطوح خرد و میانی فساد از جمله مطالعات مربوط به ادراک فساد (فساد ادراک شده) و نگرش به فساد که شاید بتوان آن را « روانشناسی اجتماعی فساد» نام گذاری کرد، بخش قابل توجهی از این بدنه دانش انباشته شده میان و چند رشته ای را تشکیل می دهد (هاشم زاده و حبیبی، ۱۳۹۱: ۲۵).

در مورد تعریف فساد ادراک شده هیچ اجتماعی وجود ندارد ولی آنچه در بیشتر پژوهش ها بدان اشاره شده است فرهنگی - اجتماعی بودن این پدیده است. فساد مانند هر واقعیت اجتماعی دارای دو بُعد عینی و ذهنی است. بُعد عینی مربوط به رویدادهای واقعی و مادی است و بُعد ذهنی به چیزی گفته می شود که در قلمرو افکار، ارزشها و نگرشها رخ می دهد. در واقع بُعد ذهنی فساد مربوط به ادراکی است که نسبت به فساد در جامعه وجود دارد؛ یعنی باورهایی که جامعه نسبت به وجود فساد و گستره آن دارد. در حالی که بُعد عینی در ارتباط با سنجش و ارزیابی فساد و تعیین شاخصهایی برای آن است. اگرچه هر دو بُعد عینی و ذهنی در ارزیابی میزان فساد اداری اهمیت دارند، اما بُعد ذهنی این پدیده، یعنی ادراک شهروندان از میزان فساد اداری، نقش مهمی در نگرش آنها نسبت به عملکرد نهادهای اداری دارد. گسترش فساد در جامعه به میزان زیادی به این موضوع نیز بستگی دارد که فرد احساس کند که چه تعداد دیگر افراد در یک جامعه فاسد هستند. اگر در یک جامعه فساد رفتاری مثبت تلقی شود، افراد تصمیم می گیرند که رفتارهای فاسدی داشته باشند. در چنین وضعیتی فساد در تمام سطوح جامعه گسترش می یابد و مردم فساد را استاندارد رفتار می دانند؛ بنابراین، فساد به شکلی طبیعی در جامعه گسترش و به کلیشه های خاصی برای رفتار مردم تبدیل می شود.

ادراک فرایندی است که فرد با کسب آگاهی از پدیده‌ها به فهم، تفسیر و معنا بخشی به آنها می‌دهد. ادراک شامل سه فرآیند است (انتخاب، سازماندهی و تفسیر). ۱- انتخاب؛ این فرآیند عبارت است از همان انتخاب‌گری انسان در توجه به محرک‌ها است. ۲- سازماندهی؛ براساس نظریه ساخت‌گرایی، انسان‌ها با بهره‌گیری از ساختارهای شناختی، به نام «طرح‌واره» به تجربه‌های خود سازمان‌بخشیده و آن‌ها را تفسیر می‌نمایند. ۳- تفسیر؛ پس از ادراک انتخابی و سازماندهی ادراک‌ها، این خود انسان‌ها هستند که بر آنچه مورد توجه قرار داده و سازمان داده‌اند، تفسیری (براساس تجارب و زمینه‌های گذشته، باورها و دانسته‌ها) انجام می‌دهند. بنابراین باید تفسیر را فرآیند ذهنیتی دانست که با کمک آن، ادراکات خود را معنا می‌کنیم. (وود، ۱۳۸۴: ۱۶۷).

براین اساس ادراک فساد؛ با اطلاعات و آگاهی فرد نسبت به شاخص‌های فساد در جامعه (عنصر شناختی)، احساس مثبت یا منفی نسبت به فساد (بعد عاطفی) و آمادگی جهت برخورد با آن در صورت بدست آوردن مناصب دولتی (عنصر رفتاری) برداشت و مورد فهم قرار می‌گیرد. بنابراین با توجه به مطالب بیان شده؛ ادراک از فساد به معنی تصور و نگرش افراد جامعه به وضعیت فساد و مصادیق آن است. مفهوم فساد مانند بقیه مفاهیم اجتماعی تاریخمند و مشروط بوده و در گذر زمان و در بین بافت‌های گفتمانی بصورت‌های مختلف تعریف و برداشت می‌شود. از آنجا که گفتمان، سازنده واقعیت است با نحوه گفتار و نوشتار مردم می‌توان به واقعیت‌های اجتماعی معنا بخشید و افق نگاه افراد را نسبت به پدیده‌های اجتماعی از جمله فساد کشف نمود. بدلیل اهمیت موضوع فساد ادراک شده در بین محققان و جامعه‌شناسان، تحقیقات متعددی انجام شده است که در ادامه برای روشن‌تر شدن ابعاد فساد ادراک شده و متغیرهای دخیل پیرامون این پدیده اجتماعی به این پژوهش‌ها پرداخته می‌شود:

رزم آهنگ و صادقی شاهدانی (۱۳۹۸)، پژوهشی با عنوان «واکاوی رابطه بین فساد عینی و ادراکی با مؤلفه اعتماد اجتماعی تعمیم یافته» انجام دادند؛ آنها برای سنجش فساد عینی، داده

های مربوط به پرونده‌های (اختلاس، ارتشاء و جعل و صدور چک‌های برگشتی) در استانهای کشور بررسی کردند. همچنین برای سنجش فساد ذهنی و اعتماد اجتماعی تعمیم یافته از گویه‌های موج اول پیمایش ارزش-ها و نگرش‌های ایرانیان استفاده نمودند. نتیجه یافته‌ها نشان داد بین ادراک فساد و اعتماد تعمیم یافته رابطه معکوس وجود دارد. دهقان و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان « بررسی ارتباط و تأثیر ادراک فساد بر سرمایه اجتماعی» دریافته‌اند؛ ادراک فساد و تمام ابعاد فساد ارتباط و تأثیر معکوس قوی و معناداری بر سرمایه اجتماعی دارد. براساس ضریب Beta، بیشترین تأثیر مستقیم را بُعد ادراک فساد سیستمی بر سرمایه اجتماعی داشته است. گو و آ و همکاران (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان « فساد و سطوح توسعه اقتصادی: ارزیابی بین‌المللی با ارجاع ویژه به آفریقا» که در ۴۵ کشور آفریقایی انجام شد، نتایج یافته‌ها نشان داد که رابطه بین وقوع واقعی فساد و توسعه اقتصادی نسبت به متغیرهای مختلف در حاکمیت، فرهنگ و توسعه اجتماعی بسیار حساس است و با وابستگی متقابل این عوامل مطابقت دارد. عاملی مهمی که فساد ادراک شده و واقعی را تبیین می‌کند، سیستم‌های حکمرانی یک کشور است که توسط نهادها یا آزادی مطبوعات اندازه‌گیری می‌شود. سی. هومینگ (۲۰۱۸)، در پژوهشی با تأکید بر پیامدهای زیانبار فساد در سطوح مختلف و اثر عوامل اجتماعی در ادراک شهروندان از فساد به دنبال سنجش ادراک جوانان اندونزی از فساد و انسجام اجتماعی بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که جوانان اندونزی درک درستی از انسجام اجتماعی ندارند. بیش از نیمی از پاسخگویان نتوانستند انسجام اجتماعی را تعریف کنند. پاسخگویانی که نتوانستند انسجام اجتماعی را تعریف کنند مهمترین مؤلفه آن را اعتماد اجتماعی می‌دانستند. ادراک آنها از فساد از بین بردن حقوق دیگران بود.

مطالعات صورت گرفته در دهه‌های اخیر در ارتباط با فساد ادراک شده نشان می‌دهد، هرچند افزایش قابل توجهی در دانش فعلی در مورد فساد صورت گرفته، اما روش بکارگرفته

شده در این پژوهش‌ها اغلب کمی و مبتنی بر پیمایش بوده و در هیچ یک از آنها به تجربه‌های عمیق آزمودنی‌ها (جووانان) و درک بینش مشارکت‌کنندگان توجه نشده است.

روش‌شناسی پژوهش

باتوجه به ماهیت ذهنی پدیده فساد ادراک شده، روش بکارگرفته شده تحلیل مضمون است. تکنیک‌های مختلفی برای تحلیل مضمون وجود دارد که هر یک از آنها، فرایندهای خاصی را دنبال می‌کند. در این طرح با ترکیب روش پیشنهادی کینگ و هاروکس (۲۰۱۰: ۱۵۳) و براون و کلارک (۲۰۰۶)، فرایند تحلیل مضمون در قالب سه مرحله، انجام شد که عبارتند از: ۱- تجزیه و توصیف متن، ۲- تشریح و تفسیر متن، ۳- ادغام و یکپارچه کردن مجدد متن. در حالی که همه این مراحل با تفسیر و تحلیل همراه است اما در هر مرحله از تحلیل، سطح بالاتری از انتزاع به دست می‌آید. داده‌ها با استفاده از تکنیک مصاحبه مکالمه‌ای غیر رسمی، جمع‌آوری شد. محورهای مورد نظر مصاحبه عبارتند از: ۱- چیستی فساد، ۲- درک روند فساد در جامعه، ۳- احساس به ارتشاء، اختلاس و پارتی‌بازی، ۴- تمایل فرد به فساد، ۵- درک شدت فساد در جامعه، ۶- تعامل فرد با گروه‌های اجتماعی، ۷- تفسیر از اعتماد تعمیم یافته در جامعه، ۸- برداشت از بی‌اعتنایی به قواعد اجتماعی، ۹- نگرش فرد نسبت به کنشهای مبتنی بر منافع عمومی، ۱۰- سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی، و...

روش نمونه‌گیری، هدفمند-نظری است. در روش نمونه‌گیری هدفمند، افرادی که سن‌شان در سن جوانی است و دارای تحصیلاتی در حوزه علوم انسانی (جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، حقوق، ارتباطات و...) هستند به عنوان نمونه انتخاب شدند. بدلیل اینکه حجم نمونه در تحقیقات کیفی، ارتباط تنگاتنگی با میزان اشباع پذیری دارد تا کامل شدن تمام سطوح کدگذاری و مقوله‌های پارادایمی، مصاحبه با جووانان استان اردبیل ادامه یافت و در مجموع ۱۲ نفر در مصاحبه‌های این پژوهش مشارکت نمودند. به عبارتی نمونه‌گیری در دو مرحله انجام شد؛ ابتدا با روش هدفمند افرادی که تجربیات و دانش لازم به موضوع داشتند انتخاب شدند و سپس در نمونه‌گیری نظری، برای عمق بخشیدن به داده‌ها و گردآوری

فهم فساد از دیدگاه جوانان، مورد مطالعه: استان اردبیل.....101

داده‌های بیشتر در مورد طبقه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری این فرایند ادامه یافت. بنابراین در این پژوهش گردآوری آوری داده‌ها تا زمانی ادامه یافت که مفهوم یا ویژگی جدید به طبقات اضافه نمی‌شد، مقوله‌ای ایجاد نمی‌گردید و روابطی جدید به اجزای پارادایم درون هر مضمون یا بین مضامین افزوده نمی‌شد. مشخصات افرادی که با آنها مصاحبه انجام شد بدین شرح است:

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان

کد مصاحبه	جنسیت	سن	شغل	سطح تحصیلات	محل سکونت
۱	مرد	۲۶	دانشجو	فوق لیسانس	خلخال
۲	مرد	۲۵	معلم	لیسانس	خلخال
۳	زن	۲۴	پرستار	دانشجوی ارشد	اردبیل
۴	مرد	۲۲	سرباز	فوق دیپلم	اردبیل
۵	مرد	۱۸	دانش آموز	دیپلم	اردبیل
۶	زن	۲۶	کارمند	لیسانس	مشکین شهر
۷	مرد	۲۸	کارمند	فوق لیسانس	مشکین شهر
۸	مرد	۲۴	بیکار	لیسانس	مشکین شهر
۹	مرد	۲۲	دانشجو	دانشجوی کارشناسی	کوثر
۱۰	زن	۲۵	خانه دار	دیپلم	کوثر
۱۱	مرد	۲۰	دانشجو	دانشجوی کارشناسی	نیر
۱۲	زن	۲۷	خانه دار	فوق لیسانس	نیر

برای اعتباریابی ابزار سنجش، از روش کنترل بلور (۱۹۸۳) استفاده شد؛ بطوریکه توصیف محقق و توصیف‌های اعضای وابسته از کدها مطابقت داده شد (سیلورمن، ۱۳۸۱). همچنین برای تعیین صحت مقوله‌های نامگذاری شده و شیوه اتصال آنها کدنامه پژوهش در اختیار دو تن از جامعه شناسان درمیان گذاشته شد و با آزمون کاپا میزان توافق آنها مورد سنجش قرار گرفت که ضریب توافق ۸۵ درصد بدست آمد که نشان دهنده استحکام بالای داده‌ها بود.

تحلیل داده‌های پژوهش

همانطور که در بخش روش پژوهش ذکر شد، مصاحبه‌های انجام شده با هدف الگویابی داده‌ها با روش تحلیل مضمون در سه مرحله ۱- تجزیه و توصیف متن، ۲- تشریح و تفسیر متن، ۳- ترکیب و ادغام متن، در شش گام با استفاده از نرم افزار مکس کیودا مورد تحلیل قرار گرفت. در ادامه به هر کدام از این مراحل پرداخته می‌شود:

تجزیه و توصیف متن

مرحله تجزیه و توصیف متن شامل سه گام (آشنایی با متن، ایجاد کدهای اولیه و شناخت و جستجوی مضامین) می‌باشد. در گام اول در راستای آماده سازی داده‌ها برای تجزیه و تحلیل، فایل صوتی به نوشتار تبدیل و سپس متن مصاحبه‌ها برای فهم کلیت شان چندین بار مطالعه شد. در طول این فرایند تلاش شد تصورات و پیش فهم‌های محقق در پراکنش قرار گرفته و آنچه مشارکت کنندگان از تجربه خود بیان کردند فهم کلی صورت گیرد. به عبارتی در گام آشنایی با متن هر ۱۲ مصاحبه بصورت جداگانه مطالعه شد تا معنای فردی بدون مقایسه با دیگر مصاحبه‌ها دریافت شود. در گام دوم، بعد از بدست آمدن احساسی از کلیت مصاحبه‌ها در نتیجه خوانش آنها، عباراتی که حاوی اطلاعاتی از ابعاد و عناصر فساد ادراک شده بودند شناسایی شدند. در نهایت در این گام، چارچوب کدگذاری و تهیه قالب مضامین استخراج شد. در گام سوم، با حذف عناصر غیر ضرور و بی ربط، استخراج مضامین از بخش‌های کدگذاشته متن با محوریت روش تحلیل «مقایسه مستمر» بازبینی و معانی استنباطی هر کدام با عباراتی کوتاه برچسب زنی گردید. سپس تمامی برچسب‌ها در سطح تحلیل خرد با یکدیگر مقایسه و موارد مشابه با برچسب‌های مضمونی کلی تری ادغام گردید و مقوله‌های فراگیر بدست آمد. حاصل این فرایند شناسایی مقوله‌های فراگیر ادراک فساد، از تعداد ۸۹ گزاره مفهومی بود که مقوله‌های فراگیر براساس جدول شماره (۲)، با مقایسه رویدادها صورت بندی شد. در فرایند کدگذاری مقوله‌های فراگیر تعداد ۸۹ مقوله استخراج گردید.

فهم فساد از دیدگاه جوانان، مورد مطالعه: استان اردبیل.....103

جدول شماره (۲): کدگذاری اولیه برای شناسایی مضامین فساد ادراک شده

مقوله های فراگیر	گزاره های مستخرج از مصاحبه ها
پیامد فساد	مهم ترین پیامد فساد فروپاشی سیستم و چه بسا انقلاب هست.
اقدام علیه فساد	بهترین راه برای مقابله با فساد برخورد ساختاری و اصلاح قانون هست.
اقدام فسادزا	به نظر می رسد که طبقه مرفه اقتصادی با این توصیف بیشتر دچار مسئله اختلاس بشوند.
اقدام فسادزا	فردی که پارتی بازی می کند نگاه اقوام و فامیل و اطرافیان برایش مهم است و با این کار وجهه مثبتی در آشنایان می گیرد.
اقدام فسادزا	به دنبال منافع فردی و شخصی خود بوده که در زمانش این سودرسانی توسط فردی که پارتی برایش صورت گرفته جبران شود.
پیامد فساد	به طور کلی فساد انگیزه افراد را از بین می برد و افراد سست می شوند.
پیامد فساد	فساد موجب می شود، ناامیدی فراگیر شود.
پیامد فساد	از مهم ترین پیامدهای گسترش فساد در جامعه، از بین رفتن اعتقادات و فرهنگ دینی است.
پیامد فساد	من اگر پارتی کنم انتظار جبران این موضوع از فردی خواهم داشت که در اقدام به پارتی بازی منفعت نموده است.
پیامد فساد	مهم ترین پیامد مسئله اختلاس بی اعتمادی به نهاد حاکمیتی و به طور کلی بی اعتمادی در سطح جامعه است.
اقدام علیه فساد	مهم ترین راه پیشگیری و مبارزه با فساد از طریق قوانین و با اصلاح ساختاری بوده است.
پیامد فساد	به عنوان مثال یک مغازه دار ساده وقتی فساد یک مسئول را می بیند او هم در جایگاه خود از ترازو می زند و بدین ترتیب فساد عمومی و همگانی می شود.
برداشت نسبت به شیوع	من خودم تا حالا نسبت به رشوه هیچ نوع مواجهه ای نداشتم.
برداشت نسبت به شیوع	روند رشوه گرفتن در جامعه به نظر من رو به رشد بوده است و این موضوع ریشه در همان فرهنگ مادی و مال اندوزی اقتصادی دارد.
برداشت نسبت به شیوع	به نظر من روند اختلاس در جامعه و ادارات رو به رشد بوده است.
برداشت نسبت به شیوع	روند پارتی بازی در جامعه مسیری را طی می کند که انگار یکی از اولین پله های استخدام داشتن پارتی کلفت در نهادهای دولتی است.
برداشت نسبت به شیوع	این خیلی بد است که اختلاس به شکل فراگیر به رفتاری تبدیل شده و هر روز گسترش در اخبار راجع به آن صحبت می کنند و به عنوان یک فرهنگ سازمانی در سطح مسئولین درآمده است.
برداشت نسبت به شیوع	به نظر می رسد که میزان فساد در جامعه بویژه در شرکت ها و ادارتی که مالی و پولی هستند زیاد بوده است.
برداشت نسبت به شیوع	احساس می کنم که فرهنگ رشوه در ادارات مرسوم است و فرهنگ رشوه از نظر مردم و مسئولین چیز بدی نیست.

میزان فساد با توجه به اخبار و نظر مردم زیاد به نظر می‌رسد.	برداشت نسبت به شیوع
وقتی می‌شنوم در اخبار و یا در کانالهای شبکه مجازی که در ایران شفافیت در مناقصه‌ها و مزایده‌های اداری کمتر رعایت می‌شود احساس حقارت می‌کنم	نگرش نسبت به مقابله با فساد
ما کشوری دینی و اسلامی هستیم انتظار این است که ارتشاء و اختلاس و تبعیض کمتر از سایر کشورها باشد.	نگرش نسبت به مقابله با فساد
شاید فردی که رشوه می‌گیرد شاهد رشوه چندصباحی او را شاد کند و من میدونم کسی که کار ادارشو با رشوه راه انداخته چقدر ناراحت می‌شود.	نگرش نسبت به مقابله با فساد
من خودم شاهدم پسر دایی ام چگونه به استخدام بانک دراومد در حالیکه حقش نبود، هنوزم هر وقت می‌بینم حس می‌کنم جای یک بنده خدایی که توانمندی اش از ایشون بیشتر بود با پارتی بازی گرفته است.	نگرش نسبت به مقابله با فساد
عدم تناسب بین درآمد و کار و فرد مجبور می‌شود که پولی را به عنوان زیر میزی دریافت کند.	استدلال
پیرامون رشوه، اینکه پول دریافتی از حقوق کم بوده و در قبال کاری که انجام می‌دهد بسیار ناچیز است.	استدلال
سیستم قضایی و حراستی عملکرد جدی نداشته و فرد رسوه گیر به راحتی و بدون استرس می‌تواند رشوه بگیرد.	استدلال
کسی که رشوه می‌دهد نیز با این فرض که کارش راه می‌افتد این کار را صورت می‌دهد.	استدلال
تقیدات مذهبی و دینی مانع گرفتن رشوه است.	استدلال
به طور کلی در خانواده‌های مذهبی و دینی کمتر رشوه گرفته می‌شود.	استدلال
اختلاس اغلب از روی حس زیاده خواهی و رویا پردازانه مسئولین صورت می‌گیرد.	استدلال
ضعف قانونی نیز علت تشدید مسئله اختلاس است.	استدلال
از نظر فرهنگی، مذهبی و دینی بودن مانع اختلاس است.	استدلال
ظرفیت اختلاس در طبقات پایین اقتصادی کمتر است چرا که اختلاس نیازمند یک شبکه است.	استدلال
مشکلات مالی و اقتصادی مهم‌ترین علت اختلاس محسوب می‌گردد.	استدلال
علت اصلی موضوع پارتی بازی، در فرهنگ دینی و مذهبی ریشه دارد، مردم جامعه ایران مذهبی و دینی هستند و در فرهنگ مذهبی و دینی ظاهر سازی و ریا و همچنین شریعت ملاری حاکم است که خود عامل شکل گیری روابط و ترجیح آن بر ضوابط خواهد بود و باب پارتی بازی را فراهم می‌آورد.	استدلال
جووانان موتور محرکه جامعه هستند و فساد موجب از بین رفتن انگیزه آن‌ها برای پیشرفت و زندگی می‌شود.	استدلال
انباشت درآمد دولتی در دست یک گروه از جمله عوامل تشدید فساد محسوب می‌شود.	استدلال
اگر فرد عدم تغییر در جهت بهبود شرایط ببیند موجب تشدید بیگانگی اجتماعی جووانان می‌شود.	استدلال

فهم فساد از دیدگاه جوانان، مورد مطالعه: استان اردبیل.....105

- استدلال** علت اصلی رشوه دادن و رشوه گرفتن یک موضوع عمیق فرهنگی بوده است.
- استدلال** فرهنگ جایزه دادن و جایزه گرفتن در ادوار مختلف زندگی فرد به ویژه در دوران کودکی و نوجوانی فرد را نسبت به جایزه شرطی می کند و این موضوع به صورت عمیق در فرد نفوذ می کند و در دوران بزرگسالی به صورت رشوه بروز پیدا می کند،
- استدلال** در جامعه ما قانون شده مایه ارتزاق و انتفاع برخی از مسئولان و از سوی دیگر برای کنترل توده مردم.
- استدلال** یکی دیگر از علت های رشوه ناپرابری اقتصادی بوده است.
- استدلال** فرهنگ مردم از ویژگی غیر مادی به سمت نگاه مادی حرکت کرده و قبح رشوه و اختلاس کم شده است
- استدلال** در مورد گسترش رشوه و مادی گرایی همین بس که تجمل جایگزین ساده زیستی شده است.
- استدلال** فرد با رشوه گرفتن به دنبال افزایش دارایی مالی خود است تا ارزش اش نیز در جامعه افزایش یابد.
- استدلال** علت اصلی رشوه فرهنگی بوده است که خود این موضوع به دو بخش تقسیم می گردد؛ فرهنگ جایزه و فرهنگ تجمل گرا.
- استدلال** راه های کنترل رشوه شامل مواردی می شود: در بعد فرهنگی باید ارزش های غیرمادی تقویت شوند.
- استدلال** دیگر راه کنترل رشوه عبارت است از افزایش نظارت بر فعالیت ها.
- استدلال** انسان های موفق که در جامعه هستند و بدون رشوه رشد کرده اند معرفی شوند تا الگوی جامعه قرار گیرند و این موضوع موجب کنترل رشوه می شود.
- استدلال** علت اصلی اختلاس این است که فرد اختلاس گر درکی از واقعیات زندگی مردم ندارد و زندگی مردم را نمی داند
- استدلال** از یک محیط ایزوله وارد می شود و چون نمی داند مردم سطح پایین و متوسط اقتصادی و اجتماعی در چه وضعیتی زندگی می کنند هیچ دلسوزی و درکی نسبت به مردم پیدا نمی کند.
- استدلال** علت اصلی پارتی بازی نفع شخصی است
- استدلال** علت اصلی رشوه توسط فرد گیرنده مسئله مشکلات اقتصادی است که رفته رفته یک فرهنگ شده و بخشی از زندگی مردم می شود و عادی سازی می شود.
- استدلال** مشکلات ساختاری و اداری علت تشدید مسئله رشوه بوده است.
- استدلال** به طور کلی اداراتی که سر و کارشان با مردم زیادتر است احتمال رشوه بالاتر است.
- استدلال** در خانواده هایی که تقید مذهبی و دینی بالاتری دارند زمینه برای رشوه ضعیف تر بوده است.
- استدلال** توجه افرادی که اختلاس می کنند این است که این پول حق من بوده و در ازای زحمات من است.
- استدلال** اینکه یک فرد امنیت شغلی دارد باعث افزایش رشوه می شود چون مطمئن است با وجود فساد و رشوه بازهم در شغل خود باقی می ماند
- استدلال** عدم نظارت قوی نیز از جمله عوامل بروز رشوه محسوب می شود.

۱۰۶.... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۲

- استدلال** توجیه فردی که اختلاس می‌کند این است که آن پول حق من بوده و حقوق من فراتر از حقوق دریافتی است.
- استدلال** عدم نظارت قوی و تنبیه موجب تشدید مسئله اختلاس می‌شود.
- استدلال** در کشور ما پولشویی راحت بوده و شرایط اختلاس نیز فراهم است.
- استدلال** عدم شفافیت نیز موجب اختلاس در بین مسئولین می‌شود.
- استدلال** راه کنترل اختلاس نظرات و تنبیه جدی است.
- استدلال** برای مقابله با رشوه دو راه وجود دارد: افزایش درآمد کارمندان و برخورد قضایی جدی با رشوه‌بگیران.
- استدلال** مهم‌ترین علت اختلاس عدم نظارت و عدم شفافیت بوده است.
- استدلال** راه مقابله با اختلاس شفاف‌سازی می‌باشد.
- استدلال** در مسئله پارتی انتظار سود متقابل وجود دارد یعنی فردی که پارتی می‌کند انتظار جبران این امتیاز توسط کسی که مورد پارتی قرار گرفته را دارد.
- استدلال** راه پیشگیری از پارتی این است که سود و منفعت شخصی لحاظ نشود و برای این موضوع مقتضیاتی فراهم شود.
- استدلال** دلیل بروز و ظهور پارتی بازی و اختلاس و ... این است که فردمحوری، منفعت طلبی شخصی به جای جامعه محوری و توجه به خیر و صلاح همه افراد جامعه نبسته است.
- استدلال** وقتی هدف یک فرد در سازمان کندن از بیت المال به نفع خودش و اطرافیانش باشد، اجرای قانون نیز به نحوی انجام می‌شود که سود را روانه جیب مسئول سازد.
- استدلال** از سوی دیگر در جامعه ما پارتی بازی، اختلاس و حتی رشوه، ریشه ایدئولوژیکی دارد؛ مدیر یک مجموعه با توجه اینکه من با افرادی که هم فکر، هم عقیده خودم هستند و از یک طیف سیاسی هستند و به عبارتی مذهبی تر، انقلابی تر و کارا تر هم شاید باشند، دور خودش جمع می‌کند، و با یکدست شدن مجموعه به راحتی زمینه های فساد در سازمان چیده می‌شود.
- استدلال** در واقع جامعه ایرانی که بوسیله شیرازه فرهنگ بهم انسجام یافته و فرهنگی که مهم ترین عنصر آن دین و مذهب بوده، جوان با مشاهده تضاد بین شعار و عمل در بین مسئولان هم دین زده می‌شوند و هم مقررات برآمده از دین را قبول ندارند.
- استدلال** فساد اداری با ورود افراد مفسد به سیستم بازتولید می‌شود.
- تعاریف** در موضوع پارتی شاخص‌ها مد نظر قرار نمی‌گیرد و روابط حاکم می‌شود.
- تعاریف** رشوه یک مسئله‌ای است که فراتر از ادارات بوده و یک مسئله فراگیر در جامعه محسوب می‌گردد،
- تعاریف** در واقع یک فردی که در اداره‌ای نیست و ممکن است یک فروشنده باشد نیز می‌تواند دچار مسئله رشوه گرفتن شود.
- تعاریف** در واقع رشوه یک نوع جایزه محسوب می‌گردد.
- تعاریف** در رشوه فرد فراتر از حق واقعی دریافت می‌کند.

فهم فساد از دیدگاه جوانان، مورد مطالعه: استان اردبیل..... 107

تعاریف	پارتی در یک تعبیر کلی یعنی همان فامیل بازی که یک نوع رانت و امتیاز دادن محسوب می شود.
تعاریف	پارتی همیشه بد نیست، و در برخی موارد خوب است، زمانی که ساختار غلط است و از این طریق می توان ساختار بد را دور زد،
تعاریف	پارتی در برخی موارد که کار ادم را راه میندازه خوب است و در برخی موارد که حق الناس از بین میره بد محسوب می شود.
تعاریف	فساد را می توان به سه بخش کلی تقسیم کرد: رشوه، اختلاس و پارتی.
تعاریف	یک فرهنگ عمومی است که مردم باید همه جا آشنا داشته باشند.
تعاریف	رشوه؛ حاکم بودن نگاه مادی و اقتصادی صرف است که پول در آن همه چیز است.
تعاریف	موضوع فساد در جامعه در سه وجه خودش را نشان می دهد ۱- ارتشاء ۲- اختلاس ۳- پارتی بازی.
تعاریف	عادی شدن رشوه با عنوان دادن شیرینی به مسئول اداره، اختلاس با عنوان کندن از دولت و حق شایستگی مدیر، پارتی بازی با عنوان شایسته سالاری که در واقع نمایش سالاری است سبب شده فساد از بعد قبیله ای و خویشاوندی خارج شده و صورت حزب سالاری، ایدئولوگ سالاری بگیرد.
تعاریف	رشوه یک نوع دور زدن قانون محسوب می شود

تشریح و تفسیر متن

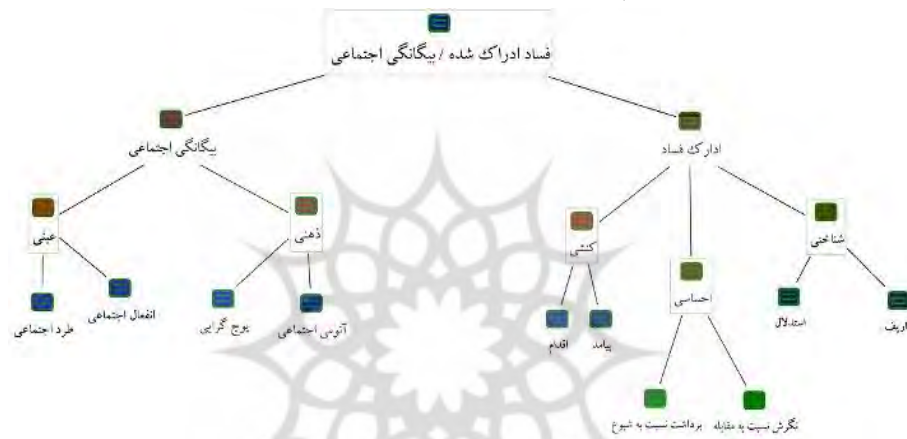
این مرحله در دو گام؛ ۱- ترسیم شبکه مضامین و ۲- تحلیل شبکه مضامین انجام می شود. برای ترسیم شبکه مضامین، کدهای اولیه استخراج شده، براساس تشابه و تمایز آنها در دسته های کلی و انتزاعی تر سازماندهی شدند که تعداد ۸۹ کد حول ۳ مقوله سازمان دهنده جمع شدند. مقوله های سازمان دهنده شناسایی شده با ترکیب و مونتاژ در سطح انتزاعی تر در مقوله پایه (ادراک فساد) تقلیل یافتند که در جدول شماره (۲) فرایند استخراج مضامین اصلی فساد ادراک شده آورده می شود:

جدول ۲. فرایند استخراج مضامین فساد ادراک شده

تعداد کد	مقوله های فراگیر	مقوله های سازمان دهنده	مقوله پایه
۸۹ کد	اقدام (۵ کد)، پیامد (۷)	کشی	فساد ادراک شده
	برداشت نسبت به شیوع (۸ کد) نگرش نسبت به مقابله (۴ کد)	احساسی	
	تعاریف (۱۴ کد) - استدلال (۵۱ کد)	شناختی	

در گام دوم مرحله تشریح و تفسیر متن، مضامین شناسایی شده در قالب شبکه‌ای از تم‌ها بصورت بصری با نام‌های موجز و مختصر به منظور القاء سریع و روشن در ذهن خواننده نمایش داده می‌شود. (پراون و کلارک، ۲۰۰۶: ۲۵)

در این پژوهش نیز مضامین شناسایی شده به منظور نمایش نحوه ارتباط کدها و مضامین استخراج شده با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا ارائه می‌گردد.

شکل ۱. نحوه ارتباط مضامین و کدهای اولیه منبع: خروجی مکس کیودا

ترکیب و ادغام متن

مرحله ترکیب و ادغام متن به منظور بیان صریح فرایند کشف مضامین از مصاحبه‌ها و استخراج نمونه‌های جالب داده‌ها و مرتبط کردن نتایج تحلیل با میانی نظری در قالب گزارش تدوین می‌شود. (کینگ و هاروکس، ۲۰۱۰: ۱۵۰)

با تحلیل مضمون مصاحبه‌های انجام شده مشخص شد، درک و فهمی که جوانان مشارکت‌کننده در این پژوهش از فساد داشتند، برداشتی بود که از تجربه خودشان و شنیده‌هایی که پیرامون فساد اداری در جهان زیست‌شان دریافت کرده بود ابراز می‌کردند. از بیانات آنها مضمون فساد ادراک شده با سه مضمون فرعی شناختی، احساسی و کنشی قابل شناسایی بود.

فهم فساد از دیدگاه جوانان، مورد مطالعه: استان اردبیل.....109

بعد شناختی ادراک فساد، به فهم نظری فرد از فساد اشاره دارد، اینکه فرد چه نگاه نظری به فساد دارد و آگاهی وی از روند و شیوع فساد چگونه است و با چه واژگانی آن را توصیف می‌کند، با دو کد اولیه نمایان می‌شد که عبارتند از: ۱- تعاریف، ۲- استدلال.

تعاریف از فساد، به مجموعه توصیف‌هایی که مشارکت‌کنندگان از موضوع و مصادیق فساد ارائه می‌دهند اشاره دارد. مشارکت‌کنندگان برای تعریف فساد ابتدا آن را به ابعاد ریزتر تقسیم کردند و سپس برای هر کدام از آنها مصادیقی بیان می‌کردند. اغلب مشارکت‌کنندگان با تقسیم فساد به سه بخش رشوه، اختلاس و پارتی بازی، تعاریف خودشان را از فساد ارائه می‌نمودند.

مصاحبه شماره ۳: (کد تعریف از فساد): «فساد را با توجه به تنوع آن به سه بخش می‌توان تقسیم نمود: رشوه، اختلاس و پارتی بازی. رشوه؛ حاکم بودن نگاه مادی و اقتصادی صرف است که پول در آن همه چیز است. فرد به خاطر اینکه کارش را در اداره‌ای راه بیندازد با پرداخت پول و یا هدیه یا شیرینی زیر میز اقدام به رشوه دهی می‌نماید. پارتی بازی نیز شکل دیگری از فساد در جامعه است. در یک تعبیر کلی پارتی بازی همان فامیل بازی است که یک نوع رانت و امتیاز دادن به خویشان و اقوام محسوب می‌شود.»

تم «استدلال» یکی دیگر از زیرکده‌های مضمون شناختی فساد است که از بیانات مشارکت‌کنندگان در خصوص شرایط، زمینه‌ها و علل پیدایش فساد استخراج شد. مشارکت‌کنندگان با بیان دلایلی، نحوه شکل‌گیری فساد در جامعه را تبیین و توجیه می‌کردند که با تقلیل این دلایل، کد استدلال کشف شد. در واقع جوانانی که فساد در جامعه را با استدلال متقن تبیین می‌کردند و دلایل روشنی در پیدایش آن بیان می‌کردند، شناختی قوی از علل و زمینه‌های پیدایش آن دارند. به عنوان نمونه در دو مصاحبه زیر پیدایش فساد در جامعه با چنین استدلال‌هایی بیان شده است:

مصاحبه شماره ۵: (کد استدلال در بروز فساد): «از سوی دیگر در جامعه ما پارتی بازی، اختلاس و حتی رشوه، ریشه ایدئولوژیکی دارد؛ مدیر یک مجموعه با توجیه اینکه من با افرادی که هم فکر منم، هم عقیده خودم هستند و از یک طیف سیاسی هستند و به عبارتی مذهبی‌تر، انقلابی‌تر و کارا تر

هم شاید باشند، دور خودش جمع می‌کند، و با یکدست شدن مجموعه به راحتی زمینه‌های فساد در سازمان چیده می‌شود.»

مصاحبه شماره ۷: (کد استدلال در بروز فساد): «دلیل بروز و ظهور پارتنی بازی و اختلاس و ... این است که فردمحوری، منفعت طلبی شخصی به جای جامعه محوری و توجه به خیر و صلاح همه افراد جامعه نشسته است... وقتی هدف یک فرد در سازمان کندن از بیت المال به نفع خودش و اطرافیانش باشد، اجرای قانون نیز به نحوی انجام می‌شود که سود را روانه جیب مسئول سازد»

مضمون فرعی «کنشی از فساد» با ۱۲ کد اولیه قابل شناسایی شد. این بعد از ادراک فساد به جنبه رفتاری و پیامدهای حاصل از اقدام به فساد دلالت دارد. جوانان با تشریح رفتارهای فسادزا، خود را در موقعیت پدیدار شدن عمل فساد قرار داده و به پیامدهای آن اشاره نمودند. برخی از آنها اقدام به اختلاس را مربوط به قشر بالای جامعه، پارتنی بازی را امری نمایشی و عاملی برای حفظ موقعیت در بین اقوام و خویشان معرفی کردند که باعث گسترش ناامیدی و یأس در جامعه، کاهش انگیزه افراد در حس مسئولیت پذیری در قبال دیگران، بی‌اعتمادی به نهادهای حاکمیتی و بطور کلی همه گیری فساد در سطح جامعه می‌شود.

مصاحبه شماره ۲ (کد اقدام فسادزا): «فردی که پارتنی بازی می‌کند نگاه اقوام و فامیل و اطرافیان برایش مهم است و با این کار وجهه مثبتی در آشنایان می‌گیرد.»

مصاحبه شماره ۶: (کد اقدام برای فساد): «من وقتی اقدام به پارتنی بازی کنم انتظار جبران این موضوع از فردی خواهم داشت که در اقدام به پارتنی بازی منفعت نموده است.»

مصاحبه شماره ۴: (کد پیامدی فساد): «به طور کلی فساد انگیزه افراد را از بین می‌برد و افراد سست می‌شوند. فساد موجب می‌شود، ناامیدی فراگیر شود. از مهم‌ترین پیامدهای گسترش فساد در جامعه، از بین رفتن اعتقادات و فرهنگ دینی است.»

مصاحبه شماره ۱۰ (کد پیامدی فساد): «... یک مغازه دار ساده وقتی فساد یک مسئول را می‌بیند او هم در جایگاه خود از ترازو می‌زند و بدین ترتیب فساد عمومی و همگانی می‌شود.»

فهم فساد از دیدگاه جوانان، مورد مطالعه: استان اردبیل.....111

مضمون عمده دیگر فساد ادراک شده، بعد «احساسی فساد» است که با ۱۲ کد اولیه و دو مضمون فرعی استخراج شد. کدهای اولیه براساس تشابه معانی حول دو مضمون فرعی ۱- برداشت نسبت به شیوع فساد در جامعه، ۲- نگرش نسبت به مقابله با گسترش فساد متمرکز شدند. از تحلیل مصاحبه ها چنین برداشت می شود که جوانان استان اردبیل با پرداختن به روند فساد در جامعه و نشان دادن عواطف و احساس شان نسبت به گسترش آن نوعی نگاه بدبینانه به مقولات اختلاس، ارتشاء و پارتی بازی دارند و درصدد مقابله با عناصر فسادزا هستند.

مصاحبه شماره ۸: (کد برداشت نسبت به شیوع فساد): «روند پارتی بازی در جامعه مسیری را طی می کند که انگار یکی از اولین پله های استخدام، داشتن پارتی کلفت در نهادهای دولتی است.»
مصاحبه شماره ۱۲: (کد برداشت نسبت به شیوع فساد): «این خیلی بد است که اختلاس به شکل فراگیر به رفتاری تبدیل شده و هر روز گسترش در اخبار راجع به آن صحبت می کنند و به عنوان یک فرهنگ سازمانی در سطح مسئولین درآمده است.»
مصاحبه شماره ۱۱: (کد نگرش نسبت به مقابله با گسترش فساد): «شاید فردی که رشوه می گیرد شاهد رشوه چندصباحی او را شاد کند و من میدونم کسی که کار ادارشو با رشوه راه انداخته چقدر ناراحت می شود.»

مصاحبه شماره ۱۳: (کد نگرش نسبت به مقابله با گسترش فساد): «من خودم شاهدم پسردایی ام چگونه به استخدام بانک دراومد در حالیکه حقش نبود، هنوزم هر وقت می بینم حس می کنم جای یک بنده خدایی که توانمندی اش از ایشون بیشتر بود با پارتی بازی گرفته است.»

بحث و نتیجه گیری

فساد ادراک شده مسئله بین الازدهانی است که ریشه عمده سرخوردگی ها، بی اعتمادی ها و بدگمانی ها به دولت، قوانین و هنجارهای حاکم بر جامعه است. رویکرد خاص گرایانه به فساد نشان دهنده مشروط بودن آن به زمان، مکان و تجربه زیسته افراد است. بنابراین در این پژوهش برداشت جوانان از فساد با سه مضمون عمده شناسایی شد. آنها جنبه شناختی و نظری فساد را با دو کد تعریف و استدلال معرفی نمودند. در مضمون تعریف، گزاره هایی مانند

تقسیم فساد به سه بخش اختلاس، ارتشاء و پارتی بازی، و توصیف هر کدام از آنها با مثالها و تجربه ای که در زندگی خودشان داشتند نمایان بود. کد استدلال معرفّ دلایل و زمینه های پیدایش فساد است. جوانان از جمله دلایلی که در پیدایش فساد ذکر کردند عبارت بود از؛ یک-دست شدن مجموعه سازمانی به لحاظ فرهنگ سازمانی، ترویج فرد محوری، دوری از تقیدات مذهبی و دینی، مشکلات مالی، تظاهر و محافظه کاری، ضعف قوانین، عدم شفافیت مالی، شکست قبح فساد و امنیت شغلی کارمندان دولت.

نگرش و احساس جوانان نسبت به روند و شیوع فساد در ادارات با مضامین برداشت نسبت به شیوع فساد و نگرش نسبت به مقابله با گسترش فساد، حول مضمون اصلی احساس نسبت به فساد قابل شناسایی بود. مشارکت کنندگان پارتی بازی را واقعیت جا افتاده در نظام اداری دانسته و آن را اولین پله جذب و استخدام در نهادهای دولتی بیان کردند. همچنین باتوجه به تکرار اخبار اختلاس و ارتشاء در کشور و مشاهدات جوانان از فرهنگ سازمانی در ادارات دولتی، نگرش بدبینانه و توأم با ناعدالتی و تبعیض دارند.

مشارکت کنندگان مضمون کُشی یا رفتاری فساد را با دو مضمون فرعی ۱- اقدامات فسادزا، ۲- پیامدهای فساد معرفی و تشریح کردند. دور زدن قانون، نگاه قبیله ای به اجرای مقررات، گرفتن رشوه بنام شیرینی و هدیه، از اقدامات فسادزایی است که از دیدگاه جوانان در نهادها و ادارات دولتی وجود دارد. از جمله پیامدهایی که اختلاس، ارتشاء و پارتی بازی در پی داشته عبارتند از؛ احساس ناامیدی و یأس اجتماعی، از بین رفتن اعتقادات دینی، سلب انگیزه برای مشارکت اجتماعی، همگانی شدن فساد در جامعه، بی اعتمادی به نهادهای حاکمیتی و سست شدن شیرازه جامعه. همانطور که در مبانی نظری پژوهش نیز ذکر شد، پدیده فساد به مثابه سرطان از بدنه دولت به نهادهای مردمی و در ادامه به زندگی مردم نفوذ یافته و به مثابه فرهنگ عمومی در می آید. در صورت همگانی شدن فساد در ذهنیت آحاد جامعه، برخی از این رویه به نان و نوا رسیده و عده ای در زیر چرخ تبعیض و ناعدالتی، ناامید و افسرده شده و کسانی که ناآگاه به وضعیت موجود هستند بی تفاوت از کنار مسئله می گذرند.

فهم فساد از دیدگاه جوانان، مورد مطالعه: استان اردبیل.....113

خلاصه اینکه، فساد ادراک شده با تصور و پنداشت از فساد واقعی در جامعه با سه مضمون (شناختی، احساسی و رفتاری) تعریف شد، عامل مهم و اساسی در شکل‌گیری و تقویت بی‌اعتمادی اجتماعی است که احساس محرومیت، ناامیدی به زندگی در جمع، یأس از همدلی و همکاری و برابری در توزیع امکانات و فرصت‌ها را به دنبال دارد. فرد با تجربه زیست خود فساد را درک نموده و با این پنداشت هر روز بیشتر از دیروز به اجتماع پیرامونش بی‌اعتماد شده و با آگاهی از روند و شیوع فساد و تبعیض در جامعه و با علم به قانون‌گریزی‌ها و قانون‌ستیزی‌ها، خسته و فرتوت تسلیم سلطه ساختارهای بازتولیدکننده فساد و تبعیض می‌گردد. بقول مولانا:

پس بدان این اصل را ای اصل جو هر که را درد است او بُردست بو
هر که او بیدارتر، پُردردتر هر که او آگاه‌تر، رخ زردتر

(مولوی، ۱۳۸۴: ۱/۶۲۹-۶۲۸)

بنابه تحلیل یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود؛ جهت اقناع‌سازی عمومی بویژه جوانان، فرایند رسیدگی به پرونده‌های فساد که بطور ویژه در افکار عمومی بازتاب داشته بصورت علنی برگزار و از طریق رسانه‌های جمعی به اطلاع مردم برسد. همچنین زمینه برای مشارکت افشار تحصیل کرده و روشنفکر جامعه در پیشگیری و مبارزه با فساد فراهم و از آگاهی کاذب مردم نسبت به روند و شیوع فساد اداری جلوگیری شود. علاوه بر این برخورد قاطع و سریع با مفسدان دانه درشت که علاوه بر تضییع بیت‌المال، اعتماد به دولت و نظام اسلامی را خدشه دار نموده‌اند، می‌تواند ضمن افزایش رضایتمندی از نظام قضایی کشور، خودکنترلی کارگزاران و مسئولان را بالابرد و اعتماد اجتماعی را به جامعه برگرداند.

منابع

- حبیبی، نادر (۱۳۷۵)، فساد اداری: عوامل مؤثر و روش‌های مبارزه، تهران، وثقی.
دهقان، محسن؛ رحمانی فیروزجاه؛ علی. عباسی اسفنجیر، علی اصغر (۱۳۹۸)، بررسی ارتباط و تأثیر ادراک فساد بر سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: جمعیت شهری استان مازندران). فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال هشتم،

۱۴.... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۲

- دوگراف، خیالت واختر. پیتر، فون مارافیک پتربیک. (۱۳۹۴)، چشم اندازه‌های نظری به فساد، ترجمه هانیه هژبر الساداتی، داود حسینی هاشم زاده، خلیل یاری، محمد فاضلی، تهران، انتشارات آگه.
- رزم آهنگ، مهدی؛ صادقی شاهدانی، مهدی (۱۳۹۸)، واکاوی رابطه بین فساد عینی و ادراکی با مؤلفه اعتماد اجتماعی تعمیم یافته، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال بیست و هفتم، شماره ۱۰۳، ۵۰-۳۰
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۸۶)، سرطان اجتماعی فساد، تهران، شرکت سهامی انتشار.
۶. ریتزر، جرج (۱۳۹۲)، مبانی نظریه‌های جامعه‌شناختی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن. ترجمه شهناز ممسی پرست، تهران، ثالث.
- سیلورمن، دیوید (۱۳۸۱)، روش تحقیق کیفی در جامعه‌شناسی. ترجمه محسن ثلاثی، تهران، موسسه فرهنگی تبیان.
- فرج پور، مجید (۱۳۸۳)، موانع توسعه؛ بررسی فقر، تبعیض و فساد، تهران، موسسه خدمات فرهنگی رسا.
- کرسول، جان دیلیو (۱۳۹۷)، طرح پژوهش: رویکردهای کیفی، کمی و ترکیبی، ترجمه علیرضا کیامنش، تهران، جهاد دانشگاهی دانشگاه علامه طباطبایی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷)، تجدد و تشخص؛ جامعه و هویت شخصی در عصر جدید، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشر نی.
- مولوی بلخی، محمد (۱۳۸۴)، مثنوی معنوی، تهران، غزل.
- هاشم زاده، داود، حبیبی، لیلی (۱۳۹۱)، مقایسه ادراکات، تجربیات و نگرش‌های کارکنان زن و مرد نسبت به فساد اداری، فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی، شماره سوم.
- وود، جولیاتتی (۱۳۸۴)، ارتباطات میان فردی. ترجمه مهرداد فیروزبخت، تهران، مهتاب و شهر کتاب.
- Braun, V. Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. Vol. 3, No. 2, Pp. 77-101.
- Gouvea, R. Shihong L, Gautam V. (2019). Corruption and Levels of Economic Development: A Cross-Country Assessment with Special Reference to Africa. Publish in OALib Journal: 10.4236/me.2019.109130, PP. 2063-2084.
- Heidenheimer, A. Johnston, M. (2005). Political Corruption. Concepts & Contexts. New Brunswick, N.J. Transaction Publishers.
- IMF. (2005). The IMF's Approach to Promoting Good Governance and Combating Corruption: A Guide. Available at: www.imf.org/external/np/gov/guide/eng/index.htm (accessed 2012.9.26.)
- King, N. Horrocks, C. (2010), Interviews in qualitative research, London: Sage.
- LaFree, G. Morris, N. (2004). Corruption as a Global Social Problem, In: G. Ritzer (ed) *Handbook of Social Problems: A Comparative International Perspective*, pp. 600-618.
- Morris, S. Klesner, J. (2010). Corruption and Trust: Theoretical Considerations and Evidence from Mexico. *Comparative Political Studies*, 43(10): 1258-1285.